

Krystyna Zabawa, Renata Pater (red.) (2014). *Dzieło Janusza Korczaka wobec wyzwań XXI wieku. Specyfika relacji dziecko – dorosły*. Kraków: Wydawnictwo WAM, ss. 180

Publikacja będąca pracą zbiorową pt. *Dzieło Janusza Korczaka wobec wyzwań XXI wieku. Specyfika relacji dziecko – dorosły* jest zbiorem tekstów, które powstały na podstawie referatów wygłoszonych na interdyscyplinarnej ogólnopolskiej konferencji studentów i doktorantów pod hasłem *Rozmawiając z dzieckiem – teoria i praktyka relacji dorosły – dziecko według Janusza Korczaka*, która odbyła się w listopadzie 2012 roku w Akademii Ignatianum w Krakowie, przy współpracy Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz krakowskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego.

Przedstawione w książce teksty stanowią studium interdyscyplinarne problematyki relacji dziecko – dorosły w dziele Janusza Korczaka w kontekście istotnych zjawisk współczesności. Wyniki swoich badań przedstawiają młodzi naukowcy z kilku polskich uczelni (głównie doktoranci) – filozofowie, pedagodzy, socjologowie, a także praktycy, zajmujący się pracą z dziećmi, co zostało wyakcentowane w *Notach o autorach*, zamieszczonych w końcowej części książki.

Książkę otwiera *Spis treści* w języku polskim i angielskim, po czym następuje dosyć obszerny *Wstęp* (s. 9-18) autorstwa redaktorek publikacji Krystyny Zabawy i Renaty Pater o ważności szeroko rozumianych relacji między dzieckiem a dorosłym w kontekście wyzwań, jakie niesie XXI wiek. Zarówno dla organizatorów interdyscyplinarnej ogólnopolskiej konferencji studentów i doktorantów, jak i dla wydawców omawianej książki „interesująca była (...) odpowiedź na pytanie, co w wielości Korczakowskich tematów, związanych z relacjami dorosły – dziecko (uznanymi za centralne i zasadnicze), stanowi wyzwanie dla współczesnej młodzieży, które wątki warte są dla nich podjęcia” (s. 10).

Po *Wstępie* następuje syntetyczne *Kalendarium życia i twórczości Janusza Korczaka (właśc. Henryka Goldszmita)*, aby „czytelnik mógł się łatwiej zorientować w chronologii dzieła Korczaka, analizowanego w poszczególnych artykułach, oraz zobaczyć je w kontekście historycznym” (s. 19). Jest to dobry pomysł, choć wydaje się, że warto by nieco poszerzyć wiadomości o życiu i praktyce Janusza Korczaka, tak aby mniej wtajemniczony czytelnik, zanim przystąpi do lektury artykułów zamieszczonych w omawianej publikacji, miał nieco szersze spojrzenie na Starego Doktora i czasy, w których żył i działał.

Z kolei następuje istotna część książki, na którą składa się osiem rozdziałów, będących odpowiednio zredagowanymi na potrzeby omawianej monografii referatami ze wspomnianej konferencji. Cenną rzeczą jest to, że na końcu każdego rozdziału zamieszczono streszczenie w języku polskim i angielskim oraz słowa kluczowe, co bardzo ułatwia lekturę czytelnikom niezbyt zaznajomionym z problematyką książki.

Ważne jest, że większość autorów zamieszczonych tekstów oprócz podejmowanej pracy naukowej zajmuje się również działalnością praktyczną. Pracują oni na co dzień z dziećmi i młodzieżą, dzięki czemu ich wypowiedzi mają także bezpośrednie przełożenie na tworzenie właściwych odniesień dziecka do dorosłego w obecnych czasach. Autorzy podkreślają niezwykle splatanie się teorii i praktyki w dziele Korczaka. Wielką zaletą recenzowanej książki jest to, że refleksje teoretyków i praktyków – wychowawców są skierowane „przede wszystkim do młodych (w wieku autorów i młodszych) – studentów różnych kierunków, rodziców, wychowawców, nauczycieli, wszystkich, którzy w różnych środowiskach i sytuacjach wchodzą w relacje z dziećmi” (s. 11). W zamysle redaktorów książka winna stać się pomocą we wprowadzaniu w życie, we wszystkich sytuacjach, gdzie występuje relacja dziecko – dorosły, zarówno oryginalnych przemyśleń, jak i praktyki autora *Bankructwa małego Dżeka*.

Książka wydana jest starannie, a jej walor podnoszą niewątpliwie zamieszczone na końcu: *Bibliografia podmiotowa*, *Dzieła Janusza Korczaka*, *Bibliografia przedmiotowa*, *Noty o autorach* oraz *Indeks osób*.

Zamieszczone referaty otwiera artykuł literaturoznawcy, opiekuna doktorantów w Akademii Ignatianum, prof. dr. hab. D. Rotta. Podejmuje on, słabo rozpoznaną naukowo, problematykę działalności radiowej J. Korczaka, podkreślając jego dążenie do odkrycia drogi do jak najbardziej skutecznej komunikacji z dzieckiem (które niejednokrotnie, także i dziś, mierzy się z problemem samotności), gdzie radio może spełnić swoją twórczą rolę.

W kolejnym referacie mgr Monika Tylka zajęła się tematem: *Komunikacja wirtualna dziecka a propozycje Janusza Korczaka*. Autorka, prezentując rzeczywistość komunikacyjną XXI wieku, podkreśla, że dziecko, podobnie jak dorośli, komunikuje się nie tylko bezpośrednio, ale także uczestniczy w komunikacji pośredniej za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych, szczególnie Internetu, które to środki nie są w stanie zastąpić spotkania osób w sytuacji bezpośredniej interakcji. Rozmowa „twarzą w twarz”, jako jeden z podstawowych elementów funkcjonowania człowieka w społeczeństwie, stanowi jednocześnie naturalną potrzebę życiową. By na nowo ukazać jej wartość, Monika Tylka ukazuje innowacyjne formy dialogu z dzieckiem (m.in. takie jak tablica ogłoszeń, skrzynka na listy, domowa gazeta, działalność literacka), które zrodziły się w ubiegłym stuleciu, pozbawionym łączności z globalną siecią, autorstwa Starego Doktora – Janusza Korczaka czerpiące swe inspiracje z trzech zasadniczych źródeł: z praktyki lekarskiej, literackiej oraz pedagogicznej.

W rozdziale trzecim mgr Marta Tyszko zwraca uwagę na *Prawo dziecka do śmierci w koncepcji Janusza Korczaka*. Autorka przypomina, że „prawo dziecka do śmierci jest trudnym i marginalizowanym elementem myśli Korczaka. Mimo doniosłości i znaczenia, jakie problem ten ma dla sposobu ujmowania bytu dziecka, zagadnienie prawa dziecka do śmierci nie było podejmowane przez badaczy myśli Korczakowskiej” (s. 57). W twórczości piśmienniczej Korczaka nie można dopatrzeć się wyraźnie sformułowanego znaczenia, jakie prawu dziecka do śmierci przypisywał jego autor. Wielość możliwych interpretacji potęguje fakt, iż myśl Korczaka rozciąga się od zagadnień przyrodniczych aż po tematykę metafizyczną i mistyczną. Wobec tego problemu autorka stwierdza, że „prawo dziecka do śmierci odczytuję poprzez wyróżnione przeze mnie dwa poziomy. Uważam, że w prawie, o które upominał się Korczak, można wyróżnić sens bezpośredni i pośredni: bezpośredni będzie się odnosił do powszechnych i ogólnych praw biologicznych, a pośredni będzie związany z aksjologiczną

postawą dorosłego w relacji rodzic/opiekun – dziecko” (s. 57). Marta Tyszko słusznie zauważa, że w Korczakowskim prawie dziecka do śmierci streszcza się wiele znaczeń, a wśród nich to, że dziecko nie jest własnością rodziców i podpowiada im, że dojrzała, zdolna do wyrzeczeń miłość jest w stanie przyjąć fakt, że dziecko, wbrew naturalnemu porządkowi, może opuścić ten świat wcześniej od nich.

Czwarty rozdział publikacji zatytułowany *Dziecko – artysta komunikacji* autorstwa Moniki Wojtas-Tarnowskiej zawiera tekst przybliżający kwestię edukacji dziecka w perspektywie rozwoju osobowości człowieka. Autorka informuje, że „istotnym obszarem omawianego problemu jest aspekt kinestetyczny (taki, który czuć, dający się odbierać za pomocą dotyku, czuciowy – przyp. B.A.) w procesie rozwojowym dziecka, ze szczególnym uwzględnieniem zdolności mówienia i elementów komunikacji interpersonalnej, zarówno tej werbalnej, jak i niewerbalnej” (s. 79). Istotne znaczenie w tym aspekcie rozwoju osobowości dziecka pełni sztuka i sfera artystyczna. Źródłem inspiracji do napisania omawianego artykułu były słowa Janusza Korczaka o dziecku w każdym nowym ruchu podobnym do pianisty, któremu potrzebne jest dobre samopoczucie, zupełna równowaga, by z powodzeniem odegrać trudną kompozycję (por. s. 79).

Piąty rozdział skupia się na problematyce komunikacji z dzieckiem w okresie adolescencji (dojrzewania), który jest jednym z najtrudniejszych i najważniejszych etapów w rozwoju człowieka oraz na postawie dialogu i szacunku dla dziecka w tym okresie w pedagogice Janusza Korczaka. Autorka Patrycja Kozera-Mikuła zauważa, że myśl pedagogiczna Janusza Korczaka jest rzadko spotykanym w literaturze przykładem tolerancyjnej (liberalnej) refleksji o wychowaniu. Stanowi ona ostrożny i obcy zbyt niemu moralizmowi typ myślenia o tym, jak rodzice i pedagodzy powinni postępować wobec wychowanków, by nie naruszać wzajemnego prawa do wolności i do godnego życia (por. s. 81). Ważnym spostrzeżeniem autorki jest werbalizacja szczególnie aktualnej współcześnie idei pedagogicznej Starego Doktora, jaką jest zdrowe partnerstwo w relacji wychowawca – wychowanek, które opiera się na prawie do wzajemnego szacunku.

Kolejny rozdział autorstwa Joanny Przybylskiej prezentuje aktualność i ponadczasowość myśli Janusza Korczaka w tak delikatnej dziedzinie, jaką jest dialog między rodzicami i dziećmi. Autorka podkreśla znaczenie i potrzebę wzajemnej rozmowy pomiędzy młodym człowiekiem a dorosłym, czemu ogromne znaczenie przypisywał autor *Króla Macjusia Pierwszego*. Uzasadnienie dla takiego właśnie podejścia do myśli Korczaka stanowią wyniki badań przeprowadzonych wśród młodzieży gimnazjalnej. Odpowiadają one na pytania: O czym i czy w ogóle rozmawiają młodzi ludzie ze swoimi rodzicami? Czy są między nimi tematy tabu? Gdzie młodzież szuka odpowiedzi na swoje liczne pytania i wątpliwości? Wyniki badań zaprezentowanych w artykule wskazują na wyraźną potrzebę wzmocnienia relacji na linii rodzice – dzieci (por. s. 106).

Rozdział siódmy, którego autorką jest mgr Joanna Garbulińska-Charchut, jest natomiast poświęcony aktualności dzieła Janusza Korczaka dla praktyki resocjalizacyjnej XXI wieku. Autorka postrzega, usiłuje odczytać i zaaplikować do dzisiejszych realiów osiągnięcia J. Korczaka jako pioniera działań w dziedzinie resocjalizacji nieletnich, diagnozowania wychowawczego, opieki nad dzieckiem trudnym. Stary Doktor opowiadał się bowiem za resocjalizacją oraz kompleksową i innowacyjną opieką nad dziećmi z marginesu społecznego, tzw. dziećmi trudnymi.

Wreszcie, pozostając w problematyce resocjalizacyjnej, autorzy Piotr Gierek, Monika Gierek i Rafał Krzepina, w ostatnim rozdziale ukazują Janusza Korczaka jako prekursora współczesnego streetworkingu, czyli pracy z wykluczonymi społecznie „dziećmi ulicy”. Autorzy, opierając się na badaniach prowadzonych w środowisku miasta Chorzów, wyciągają wnioski, że myśl i dzieło Korczaka, zwłaszcza jego „pedagogika podwórkowa”, mogą stać się i faktycznie stają się ważnym natchnieniem do pracy metodą streetworkingu, w celu kształtowania właściwych relacji dorosły – „dziecko trudne”.

Wydaje się, że pewien niedosyt pozostawia brak w książce rozdziału (choć ten temat nie był poruszony na konferencji, ale dla pewnej integralności książki można by go dodać) o wykorzystaniu pedagogiki J. Korczaka w relacjach uczeń – nauczyciel na terenie szkoły. Czy nie można by podjąć próby zaaplikowania dla współczesnej szkoły dorobku myśli i praktyki Korczaka odnośnie do demokracji w szkole opartej na dialogu dziecka z wychowawcami? Wspomniana demokracja w szkole polegałaby m.in. na właściwym sposobie rozwiązywania problemów, dialogu i wzajemnym poznawaniu się członków społeczności szkolnej, właściwym partnerstwie wszystkich członków społeczności szkolnej, w tym także uczniów, współpracy społeczności szkolnej w działaniach dla poprawy swojego samopoczucia i warunków nauki i pracy, autentycznym udziale we współdecydowaniu o własnych sprawach przez samoorganizację i współzrządzenie, poważnym traktowaniu dzieci, ich aktywizacji, rozwijaniu samorządności polegającej na współzrządzeniu i współgospodarzeniu.

Wydaje się, że dobrze byłoby, gdyby na końcu książki zamieszczono syntetyczne wnioski podsumowujące wszystkie zamieszczone referaty.

Mimo pewnych zastrzeżeń książka dobrze wpisała się w Rok Janusza Korczaka (2012), gdyż posiada duży walor poznawczy dla czytelnika interesującego się życiem i pedagogią J. Korczaka oraz szeroko pojętymi relacjami dziecko – dorosły, jak również resocjalizacją dzieci i młodzieży „trudnej”. Opracowanie to należy rekomendować także studentom nauk humanistycznych, zwłaszcza psychologii i pedagogiki.

Barbara Adamczyk